Ref. Ares(2014)260530 - 04/02/2014

VIENOTS DOKUMENTS

PADOMES REGULA (EK) Nr. 1151/2012 par lauksaimniecības produktu un pārtikas produktu ģeogrāfiskās izcelsmes norāžu un cilmes vietu nosaukumu aizsardzību

„Latvijas lielie pelēkie zirņi”

EK Nr.

AĢIN ( ) ACVN (X)

1. NOSAUKUMS

„Latvijas lielie pelēkie zirņi”

2. DALĪBVALSTS VAI TREŠĀ VALSTS

Latvija

3. LAUKSAIMNIECĪBAS PRODUKTA VAI PĀRTIKAS PRODUKTA APRAKSTS

3.1. Produkta veids

1.6. grupa. Svaigi vai pārstrādāti augļi, dārzeņi un labība.

3.2. Produkta apraksts, uz kuru attiecas nosaukums (1)

Ar ACVN „Latvijas lielie pelēkie zirņi” tiek apzīmētas sējas zirņu (*Pisum sativum L*) sugas vietējās ‘Retrijas’ šķirnes kaltētas sēklas.
Šim kaltētajam pākšaugu produktam ir šādas morfoloģiskās īpašības.
Izskats: sēkla liela, rupja, brūni marmorēta ar melnu nabiņu.
Vidējais svars: 1000 sēklu masa – 360–380 g
tilpummasa – 780 g/l
Latvijas lielo pelēko zirņu ķīmiskās īpašības (%):

- mitrums ne vairāk kā 14%
- kopproteīns 20–34% (ar lizīna saturu līdz 11,4%)
- tauki 1,5–2 %
- ogļhidrāti 50–57 %
- kokšķiedra līdz 6,5%
- pelni ne vairāk kā 2%

3.3. Izejvielas (tikai pārstrādātiem produktiem)

-

3.4. Dzīvnieku barība (tikai dzīvnieku izcelsmes produktiem)

-

3.5. Īpaši ražošanas posmi, kas jāveic noteiktajā ģeogrāfiskajā apgabalā

Latvijas lielajiem pelēkajiem zirņiem ar ACVN jābūt audzētiem noteiktā ģeogrāfiskā apgabalā. Augsti vērtējama zirņu īpašība ir spēja sadīgt un sākt augt zemas temperatūras apstākļos. Tāpēc to sēju var sākt agri pavasarī, kad Latvijas augsnē vēl ir daudz mitruma un maz iesakņojušos nezāļu. Latvijā vasaras ir īsas, tāpēc īsajā veģetācijas periodā lielajos pelēkajos zirņos koncentrējas visas vērtīgās uzturvielas un vitamīni. Tikai Latvijā augušiem

lielajiem pelēkajiem zirņiem ir tik kvalitatīva un intensīva garša. Ar zirņu novākšanu nedrīkst kavēties – tā uzsākama, kad nogatavojušās 3–4 apakšējas pākstis un citas sāk dzeltēt. Agri novāktiem zirņiem ir ievērojami mazāk bojātu graudu nekā vēlāk vāktajiem. Zirņu kulšana ar kombainu prasa uzmanību un prasmi, jo nogatavojušies lielie pelēkie zirņi ļoti viegli šķeļas uz pusēm. Tiklīdz zirņi ir ievākti, tos rūpīgi žāvē kaltēs; rupjgraudainie zirņi ir sevišķi jutīgi pret paaugstinātu temperatūru kaltēšanas laikā, siltums graudos nedrīkst pārsniegt 30 °C. Zirņi ir uzskatāmi par kvalitatīvi izžuvušiem, kad mitruma saturs tajos nepārsniedz 14%. Tad tos attīra no piemaisījumiem, bojātajiem un škeltajiem zirņiem. Šādus zirņus var uzglabāt līdz iepakošanai.

3.6. Īpaši noteikumi griešanai, rīvēšanai, iepakošanai, u. c.

Kaltētos Latvijas lielos pelēkos zirņus drīkst iepakot polietilēna vai kartona iepakojumos līdz 1 kg, auduma iepakojumos līdz 50 kg, kā arī fasētus auduma maisiņos līdz 1 kg.

3.7. Īpaši noteikumi marķēšanai

ACVN „Latvijas lielie pelēkie zirņi" jābūt skaidri uzdrukātam uz iepakojuma kopā ar ES logotipu un citu vispārīga rakstura informāciju saskaņā ar tiesību aktiem.

4. PRECĪZA ĢEOGRĀFISKĀ APGABALA DEFINĪCIJA

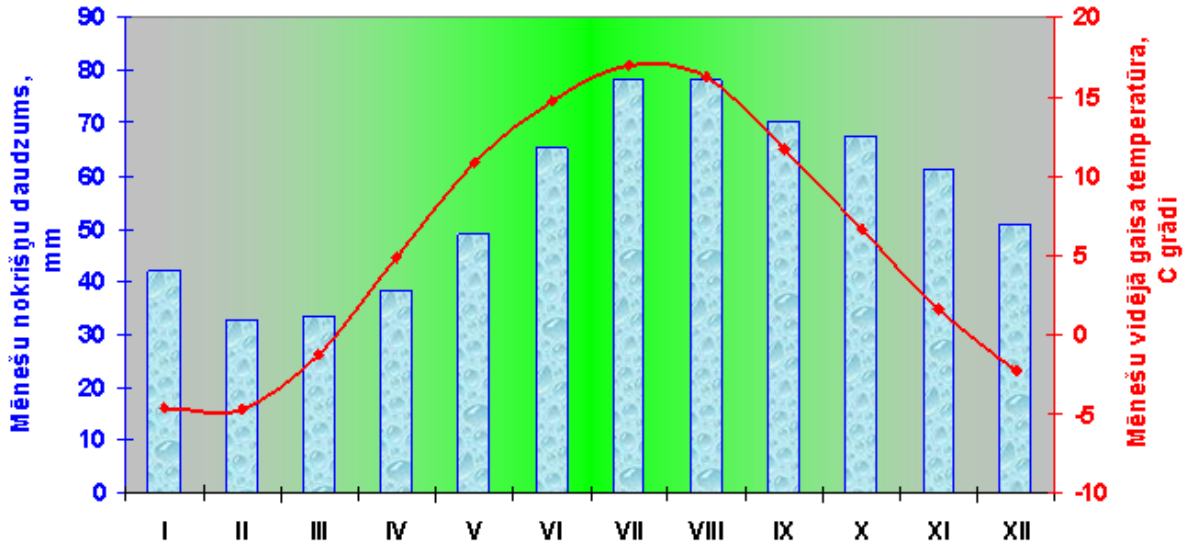
Ģeogrāfiskais apgabals, kurā ražo zirņus ar ACVN, ietver gandrīz visu Latvijas teritoriju, kas ziemeļos robežojas ar Igauniju, austrumos – ar Krieviju, dienvidaustrumos – ar Baltkrieviju un dienvidos – ar Lietuvu; rietumos to apskalo Baltijas jūra, bet ziemeļos – Rīgas jūras līcis.. Tā kā zirņu audzēšanai piemērotais apgabals ir lielāks par 80% no visas valsts teritorijas (izņemot piejūras zonu), par ACV uzskatāma visa Latvijas teritorija. Pielikumā ir pievienota karte ar iezīmētu teritoriju, kas piemērota Latvijas lielo pelēko zirņu audzēšanai.

5. SAIKNE AR ĢEOGRĀFISKO APGABALU

5.1. Ģeogrāfiskā apgabala specifika

Dabas faktori

Teritorija, kurā iegūst Latvijas lielos pelēkos zirņus, atrodas mērenajā joslā, un tās klimatu ietekmē jūras tuvums, kā arī no Atlantijas okeāna nestās gaisa masas, tāpēc Latvijā valda maigs un mitrs klimats un vērojama izteikta četru gadalaiku maiņa. Debesis bieži ir apmākušās – vidēji 160–180 dienas gadā, bet saule gadā spīd vidēji 1790 stundu. Visvairāk saulaino dienu – vidēji 28–30 dienas – ir no maija līdz augustam, tad saule spīd 8–10 stundas dienā. Vidējais nokrišņu daudzums svārstās no 574 līdz 691 mm gadā. Gada vidējā gaisa temperatūra Latvijā ir +5,9 ºC. Gada vissiltākais mēnesis ir jūlijs, kad vidējā gaisa temperatūra ir +17,0 ºC, bet vidējā maksimālā – +21,5 ºC. 1. attēlā parādītas vidējās temperatūras svārstības pa mēnešiem.

1. attēls. Vidējās gaisa temperatūra un nokrišņu daudzums pa mēnešiem Latvijā

L

atvija ir tipiska līdzenumu valsts. Tā atrodas lielā Austrumeiropas līdzenuma rietumos pie Baltijas jūras.

Zemieņu un augstieņu robežu veido 90 m horizontāle. Latvijas rietumu daļā reljefa absolūtais augstums ir zemāks nekā austrumu daļā, tāpēc augstieņu un zemieņu robeža Kurzemē atbilst 50 m augstumam vjl., bet Vidzemē un Latgalē – līdz 140 m vjl. Augstienēs reljefs ievērojami ietekmē zemes izmantošanu. Relatīvi labo mitruma apstākļu dēļ lēzenās reljefa daļas tiek izmantotas lauksaimniecībā.

Latvijā visvairāk izplatītas ir velēnu podzolētās augsnes, velēnu karbonātu augsnes, velēnu gleja augsnes, bet mazākās platības sastopamas podzolētās gleja augsnes, purvu augsnes, kultūraugsnes un erodētās augsnes. Pie labākajām Latvijas augsnēm pieder velēnu vāji podzolētās smilšmāla un mālsmilts augsnes, no kurām labos agrotehniskos apstākļos var iegūt lielu lauksaimniecības kultūraugu ražu. Šīs augsnes aizņem 14,4% no Latvijas teritorijas. Tās ir labi vai vidēji iekultivētas. Augšņu reakcija ir vāji skāba. Visvairāk šādu augšņu ir Valmieras, Cēsu, Madonas un Tukuma rajonā (23–30% šo rajonu kopplatības). Velēnu karbonātu augsnēm ir laba dabiskā auglība, kā arī labas fiziskās īpašības. Šajās augsnēs labi aug prasīgi lauksaimniecības kultūraugi. Augšņu reakcija ir neitrāla, trūdvielu horizonta biezums 20–30 cm, trūdvielu daudzums – līdz 5%. Vienlaidu platībās velēnu karbonātu augsnes visvairāk sastopamas Dobeles (37% rajona kopplatības) un Bauskas (33%) rajonā. Velēnu gleja augsnēm raksturīgs labi izveidots, biezs trūdvielu akumulācijas horizonts, nereti virskārtā ir līdz 30 cm biezs kūdras slānis. Augsnes reakcija ir vāji skāba līdz neitrāla. Zemgales līdzenumā sastopamas reljefa pazeminājumos, tās veido augšņu kompleksus ar velēnu karbonātu augsnēm. Daudz velēnu gleja augšņu ir arī Valmieras (ap 20% rajona kopplatības), Rīgas (24%) un Talsu (29%) rajonā.

Vēsturiskie faktori un cilvēkfaktori

Pelēko zirņu audzēšanai Latvijā ir senas tradīcijas. Šā tipa zirņi ir audzēti Latvijā jau 18. gadsimtā. 20. gs. sākumā tika publicēti raksti par „pelēko" zirņu audzēšanas īpatnībām. Zirņu selekcija Latvijā uzsākta 1925. gadā Valsts Stendes graudaugu selekcijas institūtā, bet kopš 1945. gada tā notiek Valsts Priekuļu laukaugu selekcijas institūtā – tas liecina, ka tie

audzējami visā Latvijas teritorijā. Latvijas lielo pelēko zirņu selekcija aizsākusies tautā no Vidzemes lielajiem brūnajiem zirņiem. No šāda atlasīta materiāla, mērķtiecīgā selekcijas darbā to uzlabojot – novēršot savvaļas sugu sēklu rūgtumu un panākot labu vārīto sēklu garšu un izskatu –, Latvijā, Valsts Priekuļu laukaugu selekcijas institūtā, kas atrodas Priekuļos, Priekuļu pagastā, Priekuļu novadā radīta Latvijas lielo pelēko zirņu šķirne 'Retrija' – vienīgā, kurai ir tik liels sēklas izmērs. Lai gan pākstīs zirņu skaits ir mazāks nekā parasti – vidēji četri – un sēklas raža nav liela, interesi par šo šķirni nosaka tieši sēklas vizuālā pievilcībā, izmērs un labās garšas īpašības. Latvijas augu šķirņu katalogā zirņu šķirne 'Retrija' ir no 2004.gada.

Zirņu sēšanai augsne jāsagatavo jau rudenī, tāpēc to sēju var sākt jau agri pavasarī. Pirms sējas svarīga ir aruma šļūkšana, kas nodrošina vienmērīgu un irdenu augsnes slāni pāri visam arumam, tā pārtraucot augsnē uzkrātā ūdens izgarošanu. Zirņu izsējas norma tīrsējā ir 100–120 dīgstošu sēklu uz vienu m^2. Garā auguma dēļ (līdz 2 m) lielie pelēkie zirņi tīrsējā veldrējas. Lai zirņu ražu varētu ievākt ar mazākiem zudumiem, tos ieteicams audzēt mistros kopā ar kādu no graudaugu balstaugiem – auzām, miežiem vai vasaras kviešiem. Mistra attiecība: lielie pelēkie zirņi pret labību – 1 : 2 vai 1 : 1. Mistrs ir tradicionāla Latvijas zemnieku lopbarības zirņu audzēšanas metode, bet Eiropas valstu zirņu pētniekiem tas ir jaunums un tikai pēdējos gados intensīvi tiek pētīti zirņu/graudaugu mistru labvēlīgā ietekme uz abu sastāvdaļu kvalitāti un kopražas pieaugumu. Vienā vietā zirņus nav ieteicams audzēt biežāk kā reizi 4–7 gados. Tos neaudzē arī pēc pākšaugiem un citiem tauriņziežiem, kā āboliņš, lucerna un vīķi, jo tad savairojas dzimtai raksturīgās slimības un kaitēkļi. Labākie priekšaugi ir rušināmaugi – kartupeļi, cukurbietes, kukurūza, var audzēt arī pēc vasarāju un ziemāju labībām.

Latvieši gadu simtiem ir ēduši zirņus. Jau pirms mūsu ēras zirņi kopā ar miežiem un pupām ir bijis viens no galvenajiem ēdieniem, un tie savu nozīmi saglabāja līdz pat kartupeļu ēras sākumam 19. gadsimtā. Mūsdienās tūristu ceļvežos pelēkie zirņi ar speķi tiek piedāvāti kā īpaši latvisks ēdiens, ko ir vērts nobaudīt. Sk. 2. attēlu.

2. attēls. Latvijas lielie pelēkie zirņi ar speķi

5.2. Produkta specifika

Latvijas lielo pelēko zirņu šķirne ‘Retrija’ no citām šķirnēm atšķiras ar īpaši lielām, rupjām sēklām (1000 sēklu masa ir 360–380 g). Kaut gan sēklu skaits pākstī nav liels, to kompensē labas kulinārās īpašības – relatīvi īss vārīšanās laiks un izcila garša.

Eiropā zirņu pētnieki ir atklājuši, ka „pelēkajiem” zirņiem (sārtziedu zirņiem) ir vairākas izcilas īpašības. Pirmkārt, to raibajās sēklu miziņās ir atrasti antioksidanti (A, E, C vitamīns), kas palīdz organismam atbrīvoties no kaitīgām vielām un aizkavē novecošanos un šūnu sabrukšanu. Šo vitamīnu daudzums vairākkārt palielinās, ja zirņus pirms vārīšanas vismaz 4 stundas mērcē ūdenī. Mērcēšanas laikā sēklas „atdzīvojas”, atsākas bioķīmiskie procesi, notiek vitamīnu un citu vielu sintēze.

Otrkārt, nozīmīgs pētījumu rezultāts saistās ar enzīmu inhibitoru problēmu, kas jau vairāku gadu laikā ir zinātnieku un pākšaugu patērētāju uzmanības objekts. Enzīmu inhibitori kavē proteīnu izmantošanu organismā, līdz ar to samazinot barības vērtību. Zirņi satur tikai vienu – tripsīna – inhibitoru, bet citi pākšaugi satur vairāku enzīmu inhibitorus. Termiskā apstrāde (karsēšana vai vārīšana) neitralizē inhibitorus. Ja ir vairāku enzīmu inhibitori, termiskai apstrādei jābūt ilgākai. Piemērām, pupiņas jāvāra ilgāk par zirņiem. Ir pierādīts, ka diedzētās zirņu sēklās ievērojami (par 30–50 %) samazinās tripsīna inhibitoru daudzums un pieaug kopproteīna (par 20 %), vitamīnu un citu vērtīgu vielu daudzums. Lielajos pelēkajos zirņos kopproteīns veido 20–34 % ar lizīna saturu līdz 11,4 %. Jāpiemin, ka lizīna trūkums organismā ietekmē asins veidošanās procesus, samazina eritrocītu daudzumu un to hemoglobīna saturu, izjauc slāpekļa līdzsvaru, veicina muskuļu distrofiju, pārmaiņas aknās un plaušās.

5.3. Saikne starp ģeogrāfisko apgabalu un produkta kvalitāti vai īpašībām (ACVN) vai produkta īpašo kvalitāti, reputāciju vai citām īpašībām (AĢIN)

Bioloģiskās prasības. Tāpat kā lielākā daļa zirņu šķirņu, arī šķirne ‘Retrija’ dīgšanas laikā un pašā augšanas sākumā ir aukstumizturīga**,** sēklas sāk dīgt jau pie +1 līdz +2 ^{o}C. Atkarībā no augsnes siltuma un mitruma zirņi sadīgst 7 līdz 15 dienu laikā. Zirņu dīgsti pacieš salnas no –5 līdz –7 ^{o}C, bet vēlākās attīstības stadijās lielāki augi cieš jau pie –2 ^{o}C. **Optimālā temperatūra zirņu attīstībai** ir +12 līdz +16 ^{o}C, ģeneratīvo orgānu (ziedu) veidošanai – no +16 līdz +20°C, bet pākšu augšanai un sēklu nobriešanai – no +16 līdz +22°C. Atkarībā no agroklimatiskajiem apstākļiem zirņu šķirne ‘Retrija’ sāk ziedēt 30 līdz 60 dienas pēc sējas. **Zirņiem ir nepieciešams daudz gaismas**, tie necieš noēnojumu, bet zied garās dienas apstākļos. **Zirņi ir ļoti mitrumprasīgi**. Palielināta prasība pēc augsnes mitruma zirņiem ir pirmajā attīstības posmā, jo dīgšanas laikā zirņiem ir vajadzīgs 100–120 % ūdens graudu svara. Arī turpmākajās augšanas stadijās līdz pat ziedēšanai zirņiem vajadzīgs ievērojams mitruma daudzums. Turpretim veģetācijas perioda otrajā pusē – no ziedēšanas līdz novākšanai – liels nokrišņu daudzums novilcina sēklu ienākšanos un nelabvēlīgi iespaido zirņu ražu.

Augsnes prasības. Salīdzinājumā ar citām zirņu šķirnēm ‘Retrija’ ir prasīgāka pret augšanas vidi. Tai piemērotas vidēji un labi iekultivētas kaļķainas smilšmāla granulometriskā sastāva augsnes**,** bet vāji iekultivētās smilts, mālsmilts un purvainās minerālaugsnēs var iegūt mazākas ražas. Optimālā augsnes reakcija zirņu šķirnei ‘Retrija’ ir aptuveni pH 7 – vairāk nekā citām zirņu šķirnēm, kas ir pieticīgākas un spēj augt arī augsnēs ar vāji skābu līdz neitrālu reakciju.

Zirņu šķirnei ‘Retrija’ ir garš veģetācijas periods – 80 līdz 115 dienas atkarībā no klimatiskajiem apstākļiem, tādēļ tie jāsēj agri, sākot ar aprīļa trešo dekādi, bet ne vēlāk par

maija pirmo dekādi atkarībā konkrētā gada klimatiskajiem apstākļiem un augsnes fizikāli mehāniskās apstrādes iespējām, kā arī sējas gatavības sasniegšanas.

Valsts Priekuļu laukaugu selekcijas institūts ir vienīgā vieta pasaulē, kurā notiek „pelēko" zirņu selekcija pārtikas vajadzībām. Selekcijas darba rezultātā Latvijā, Valsts Priekuļu laukaugu selekcijas institūtā, kas atrodas Priekuļos, Priekuļu pagastā, Priekuļu novadā radīta Latvijas lielo pelēko zirņu šķirne 'Retrija'.

Atsauce uz specifikācijas publikāciju

(Regulas (EK) Nr. 1151/2012 8. panta 2. punkts)

Specifikācija ir pieejama PVD mājaslapas adresē:

http://www.pvd.gov.lv/lat/kreis_izvlne/novertesana_un_registracija/lauksaimniecibas_un_partikas_p/

Skat. Pieteikums aizsargāta cilmes vietas nosaukuma "Latvijas lielie pelēkie zirņi" reģistrācijai

Pielikums

Latvijas lielo pelēko zirņu audzēšanai labvēlīgā teritorija

Brūnā krāsā iezīmēta teritorija, kas ir labvēlīga Latvijas lielo pelēko zirņu audzēšanai